

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κανονικό Δίκαιο

Ενότητα: Εισαγωγικά - Προλεγόμενα Κανονικής Οικονομίας

Αρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμάς

Θεολογική Σχολή - Τμήμα Θεολογίας

Περιεχόμενα

0. Σκοποί ενότητας	3
1. Θεολογία και Κανόνες.....	5
2. Ίστορική εξέλιξη του ὄρου «Κανονικὸ Δίκαιο» (<i>ἀντιδάνειο</i>).....	6
3. Παλαιὰ Διαθήκη ↔ Καινὴ Διαθήκη: Πρόδρομος κανονικῆς προοπτικῆς	7
4. Πίστις καὶ Τάξις.....	8
5. Χρονικὴ κατανομὴ τῶν «Πηγῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου» - Βιβλιογραφία	9
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	10

1. Σκοποί ενότητας

Εισοδικό

Το γεγονός ότι η Εκκλησία του Χριστού εμφανίζεται στο προσκήνιο της Ιστορίας ως Σώμα και ως ανοιχτή πραγματικότητα, όπου καλούνται να μετάσχουν αδιακρίτως όλοι οι άνθρωποι, φανερώνει ότι αναστέλλει μόνη της και ηθελημένα κάποια κριτήρια ομοιομορφίας, αναλογίας με τον πτωτικό κόσμο, επιφανειακής τακτοποίησης, οργανωτικής αποτελεσματικότητας, κ.τ.τ., που διακρίνουν τους εγκόσμιους οργανισμούς και τους διανθρώπινους θεσμούς. Αναλαμβάνοντας τον κόσμο στο Σώμα της με την ενσάρκωση του Χριστού, είχε από την αρχή της ιστορικής εμφάνισής της πλήρως τη συνείδηση αυτού του διακυβεύματος για αλλοιώσεις, αλλοτριώσεις, παραχαράξεις και διολισθήσεις, που θα της προκαλούσαν από την πρόσληψη αυτή. Ήταν ελεύθερη η επιλογή της εξ αρχής και την υφίσταται καθημερινά και εκούσια στο Σώμα της για λόγους σαφώς σωτηριολογικούς. Δεν αποθαρρύνεται, όμως, από τις αρνητικές συνέπειες αυτού του συμφυρμού. Διαθέτει ένα οντολογικό και αποκαλυπτικό απόθεμα, όπως είναι μεταξύ άλλων οι θεσπισθέντες από την ίδια **Ιεροί Κανόνες** της, για να μπορεί να χαράσσει πορεία μέσα στην Ιστορία και στο αδιέξοδο του πτωτικού κτιστού, ακριβώς γιατί θέλει να οδηγήσει τον άνθρωπο και την Δημιουργία στο επέκεινα του Κτιστού και στις υπώρειες της Βασιλείας. Έτσι, οι ιεροί Κανόνες αναφέρονται σε χώρο δημόσιο, έναντι αυτού που σήμερα επικρατεί, του ιδιωτικού.

Αυτούς τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας εξετάζει, μελετά, σπουδάζει και αναλύει το ακαδημαϊκό γνωστικό αντικείμενο που ακούει στο θεσμικό και αντιδάνειο όνομα «Κανονικό Δίκαιο», ενώ η *Πατερική* και η αλληλοπεριχωρούμενη *Κανονική Παράδοση*, εξ αρχής (3ος αι.), από την χαραυγή της κανονικής αυτής διεργασίας, της διαφύλαξε άλλο όνομα, πέρα και μακριά από δικαιοϊκές διαδικασίες που παραπέμπει το σημερινό εν χρήσει όνομα. Πρόκειται για τον *τρίτο πυλώνα της Θεολογίας*, την «**Κανονική Οικονομία**»¹, δηλαδή τον πυλώνα της *διαποίμανσης* (της *ένταξης στην εσχατολογική πορεία*) των λαών ανά την Οικουμένη², της *διοικησιολογίας* και της *διακυβέρνησης*³ του Εκκλησιακού Σώματος. Το θεσμικό πλαίσιο επιβάλλει την χρήση του όρου που καθιερώθηκε τους δύο τελευταίους αιώνες, αλλά στην πορεία της σπουδής και της μελέτης του κανονικού αυτού μαθήματος θα γίνεται εναλλακτική η χρήση και των δύο όρων.

¹ Γρηγορίου, Επισκόπου Νύσσης, “Επιστολή Κανονική προς Λητόιον, επίσκοπον Μελιτίνης” [κανόνας 1], εν Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα*, τ. IV, σελ. 295, και *Πηδάλιον*, σελ. 651.

² Οι άλλοι δύο *Πυλώνες της Θεολογίας* και του *Εκκλησιακού γίνεσθαι* εντός της Ιστορίας συνταιριαστά είναι: **α)** η Θεία Λειτουργία και ζωή της Εκκλησίας και **β)** η Αγία Γραφή-Πατέρες-Δόγματα της Εκκλησίας, *απαρτίζοντας* και οι τρεις το ένα και ενιαίο νοητό σώμα της *Θεολογίας στο επίπεδο της Οικονομίας*.

³ Βλ. *Πηδάλιον*, Ερμηνεία στον 46ο Αποστολικό κανόνα, υποσημ. 1, σελ. 53, στ. 2.

ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ-ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

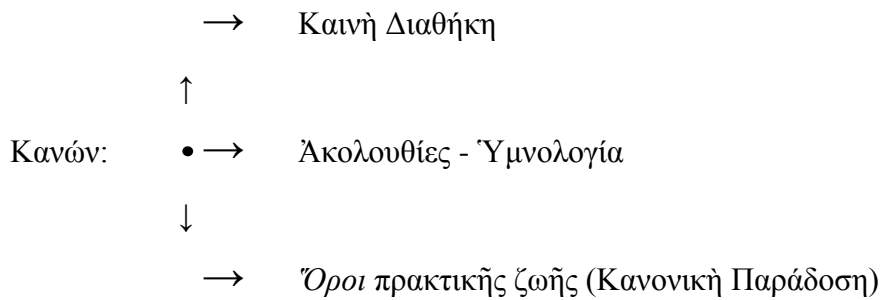
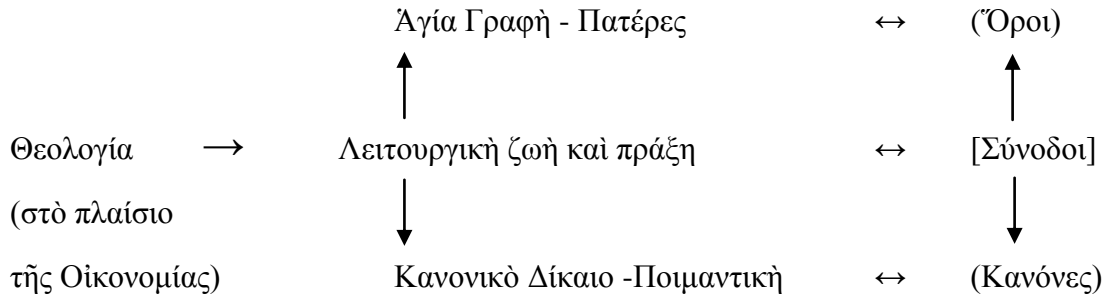
(Γενική Σύνοψη του Γνωστικού Αντικειμένου/Δύο Χιλιετίες)

Σύνοψη και απαρτισμός: Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας, Εκκλησιαστικό Δίκαιο, Ρωμαϊκό και Βυζαντινό Δίκαιο, Πηγές του Κανονικού και του Εκκλησιαστικού Δικαίου, Ιστορία του Κανονικού Δικαίου, Οικουμενικές Σύνοδοι, Τοπικές Σύνοδοι, Πατερικοί Κανόνες και Πατερική Γραμματεία, Ερμηνεία των Ιερών Κανόνων, Θεολογία των Ιερών Κανόνων, Ερμηνευτική Κειμένων των Βυζαντινών και Μετα-Βυζαντινών Πηγών, Κανονικές Συλλογές, Νομοκάνονες, η Κανονική Συλλογή *Πηδάλιο*, η Κανονική Συλλογή *Σύνταγμα* των Ράλλη-Ποτλή, Κανονική Ποιμαντική της Εκκλησίας, Χριστιανική Γραμματεία, Καταστατικοί Χάρτες των Εκκλησιών και Καταστατική Νομοθεσία, Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας, Δίκαιο και Ορθόδοξη Εκκλησία, Δίκαιο και Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, Δίκαιο και Προτεσταντικές Εκκλησίες, Οικουμενικό Πατριαρχείο, Εκκλησία της Ελλάδος, Εθνικές Ορθόδοξες Εκκλησίες, Διασπορά, Διεθνείς Διεκκλησιακές Σχέσεις, Νομοκανονικό Καθεστώς του Αγίου Όρους, Διορθόδοξος, Διαχριστιανικός και Διαθρησκευτικός Διάλογος, Κανονικό Δίκαιο της Ρωμαιο-Καθολικής Εκκλησίας, Οικουμενική Κίνηση, Κανονική Εκκλησιολογία, Κανονική Μυστηριολογία, Σχέσεις Ορθόδοξης Εκκλησίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σχέσεις Κανονικού Δικαίου και Ευρωπαϊκού Δικαίου, Συγκριτικό Ευρωπαϊκό Εκκλησιαστικό και Κανονικό Δίκαιο.

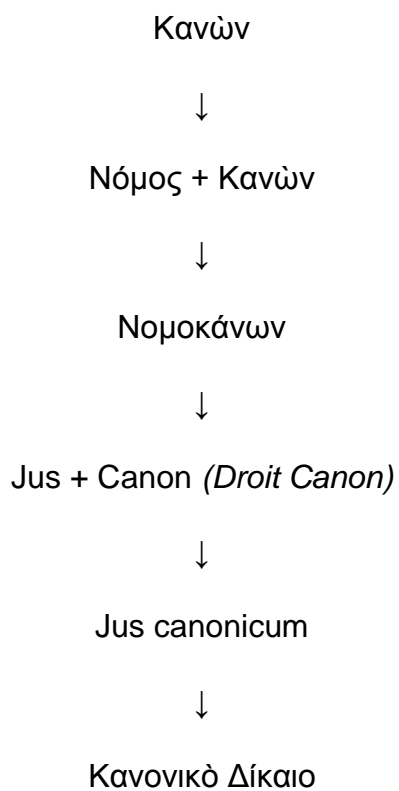
Εισαγωγικά Θέματα *Κανονικής Οικονομίας* και *Κανονικής Θεολογίας*

Σύνοψη μαθήματος: *Κανονική Οικονομία* είναι ίσως ο καταλληλότερος όρος που προσιδιάζει στην ταυτότητα, το περιεχόμενο και το όραμα του Κανονικού Δικαίου, γιατί εκφράζει αυτό που αποπειράται η Εκκλησία, μέσω των Ιερών Κανόνων, στην Ιστορία και στο επίπεδο της Θείας Οικονομίας. Αυτή η πραγματικότητα οδηγεί σε μία άλλη διάσταση, στην ανάδυση και τη μελέτη της *Κανονικής Θεολογίας*, με την οποία γέμουν τα λακωνικά και τόσο αφαιρετικά κείμενα των Ιερών Κανόνων, και η οποία δεν είναι με προφάνεια ορατή στην πρώτη τους προσέγγιση. Πρόκειται για μία διπλή απόπειρα μελέτης και σπουδής, που αποκαλύπτει μία *Θεολογία των Ιερών Κανόνων*, η οποία χάνει πολύ μακριά από τον δικανισμό και τον επίκτητο νομικισμό. Με το διττό αυτό κριτήριο μελέτης διερευνώνται ποικίλα θέματα του Κανονικού Δικαίου.

2. Θεολογία καὶ Κανόνες

3. Ιστορική εξέλιξη του ὄρου «Κανονικὸ Δίκαιο» (ἀντιδάνειο)

→ Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας

4. Παλαιά Διαθήκη ↔ Καινή Διαθήκη: Πρόδρομος κανονικής προοπτικής

Π.Δ.

↔

Κ.Δ.:

1) Νόμος τῆς ὑπακοῆς - Ἀδὰμ (Γεν. 2, 15-17)	→	«Νόμος» τῆς ἀγάπης (Ρωμ. 13, 10. Μθ. 22, 34-40)
2) Νόμος τοῦ αἵματος - Νῶε (Γεν. 9, 4)	←	Ἀπόστολος Παῦλος (Ἐβρ. κεφ. 9-10)
3) Νόμος τῆς περιτομῆς - Ἀβραὰμ (Γεν. 17, 9-14)	←	Ἀποστολική Σύνοδος (Πρξ. 15. 5-29)
4) Νόμος τοῦ Σαββάτου - Μωϋσῆς (Ἔξ. 20, 8-11)	←	Ὁ Κύριος (Μκ. 2, 27-28)

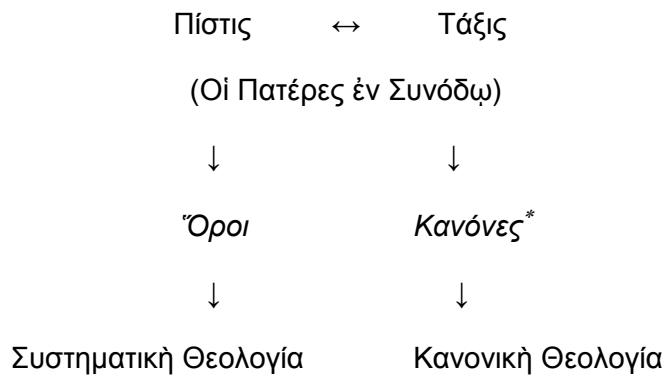
Π.Δ. → «4 Νόμοι» - Δεκάλογος

Κ.Δ. → «Κανόνες» τῆς Κ.Δ.

Ἀποστολικοὶ Πατέρες → Κανονικὲς προτροπές

Πατέρες (ἐν Συνόδῳ) → • Ὅροι (Συστηματικὴ θεολογία)
• Κανόνες (Κανονικὴ παράδοση)

5. Πίστις καὶ Τάξις

Νόμος → ἱστορικὴ πραγματικότητα → ἐσχατολογικὴ οὐτοπία

[Ὄντολογία]

Κανὼν → ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα → «οὐτοπία» ἱστορικὴ

---

* Ἡ διάκριση αὐτὴ ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τὸν 4ο αἰ.:

«[...] συντόμους ὄρους ἐξεφωνήσαμεν τὴν ... τῶν πατέρων πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες ..., πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας τῶν ἐκκλησιῶν ῥητοὺς κανόνας ὠρίσαμεν [...]» (ἐπιστολὴ τῶν ἐπισκόπων τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381), στὴ λήξη τῶν ἐργασιῶν τῆς, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μ. Θεοδόσιον· Mansi 3, 557).

6. Χρονική κατανομή τών «Πηγών τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου» - Βιβλιογραφία

1α) 1ος αἰ.-313: Κανονικά κείμενα ἐποχῆς διωγμῶν

1β) 314-879/80: Corpus canonum

2) 880-1453: Κανονικά Ὑπομνήματα

3) 1453-1852/59: Κανονικὲς Συλλογές

[**4)** 1860-σήμερα: Κανονικὴ «βαβυλώνεια αἰχμαλωσία»]

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

A. ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Οι Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες κατ' ἐπιτομὴν (Epitome divinatorum sacrorumque canonum)*, ἐν P.G., τ. 150, στ. 45A-168C.

ΠΗΔΑΛΙΟΝ τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες, ἐρμηνευόμενοι (ὑπὸ) Ἀγαπίου ἱερομονάχου [(Λεονάρδου) Ἀσημάκη] καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, [Λειψία ¹1800], Ἀθῆναι, Ἀστήρ - Ἄλ. & Ε. Παπαδημητρίου, ¹1993, 789 σελ. Ἐπίσης, [μετάφραση στὰ ἀγγλικά, γενόμενη ἀπὸ τὸν D. Cummings] *THE RUDDER of the Orthodox Catholic Church*, Chicago, The Orthodox Christian Educational Society, ¹1957· New York, ²1983, 1084 σελ.

ΡΑΛΛΗ Γ. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμεων Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων*, 6 τόμοι, Ἀθῆναι, ¹1852-1859· (φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση, Ἀθῆναι, ἐκδ. Γρηγόρη, ²1992).

B. ΠΗΓΕΣ & (ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ) ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ACTA CONCILIORUM ŒCUMENICORUM (ACO), Issu atque mandato Societatis Scientiarum Argentorantensis, hrsg. v. Eduardus SCHWARTZ, 4 τόμοι σὲ 16 τεύχη, Berlin, New York, éd. de Gruyter, 1959-1984.

ACTA CONCILIORUM ŒCUMENICORUM, Series secunda; hrsg.: Bayerische Akademie der Wissenschaften, τόμ. I: Concilium Lateranense a. 649 Celebratum, hrsg. v. R. RIEDINGER, Berlin, New York, éd. de Gruyter, 1984, XXVIII - 467 σελ.

ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Προδ. Ἰ., *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, Θεσσαλονίκη, Ἀφοὶ Κυριακίδη, ¹1985· ²1991, 1143 σελ.

–, *Παράρτημα τοῦ Κώδικα Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, Θεσσαλονίκη, Ἀφοὶ Κυριακίδη, 1995, 172 σελ.

–, *Οἱ θεσμοὶ τῆς «αὐτονομίας» καὶ τοῦ «αὐτοκεφάλου» τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν σύμφωνα μὲ τὸ θετικὸ δίκαιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19ου καὶ 20ου αἰώνα*, Θεσσαλονίκη, Π. Πουρνάρας, 1988, 397 σελ.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ Ἀμ., *Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, Ἀθῆναι, Ἀποστολικὴ Διακονία (Σειρά: Βιβλιοθήκη τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἀρ. 19), ²1949, 750 σελ.

- ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ Κ., «Ἐγγραφα στοιχεῖα σχετικά πρὸς τὴν νομοκανονικὴν ὑπόστασιν τῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν», ἐν *Χαριστήριος Τόμος Δημητρίου Δελιβάνη*, Θεσσαλονίκη, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΝΟΕ), 1974, σελ. 81-101.δ.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, «Ὅροι κατὰ πλάτος (*Regulæ fusiùs tractatæ*) & «Ὅροι κατ' ἐπιτομὴν (*Regulæ brevius tractatæ*)», ἐν *P.G.*, τ. 31, στ. 889Α-1052C & 1051C-1306B.
- , «Ἀσκητικὰ (*Ascetica*)», ἐν *P.G.*, τ. 31, στ. 619Α-652D.
- , «Λόγος ἀσκητικὸς (*Sermo asceticus*)», ἐν *P.G.*, τ. 31, στ. 869D-888D.
- , «Ἀσκητικαὶ Διατάξεις (*Constitutiones Asceticæ*)», ἐν *P.G.*, τ. 31, στ. 1321Α-1428D.
- ΓΕΔΕΩΝ Μαν., *Κανονικαὶ Διατάξεις τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως*, τ. I-II, Κωνσταντινούπολις, 1888-1889.
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Στεφ., *Συλλογὴ τῶν Ἐγκυκλίων τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, τ. Α' (1833-1901), Ἀθήναι, 1901, καὶ τ. Β' (1934-1956), Ἀθήναι, 1956.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θεοδ. Ξ., *Ὁ Νομοκάνων Θεοκλήτου Καρατζᾶ τοῦ Καυσοκαλυβίτη* (Ἡ ἐπίτομη μορφή), Θεσσαλονίκη, Γ. Δεδούσης, 1996, 237 σελ.
- ZACHARIÆ C. Ed., *ANEKΔΟΤΑ. Theodori Scholastici Breviarum Novellarum (Collectio regularum juris ex Institutionibus. Fragmenta breviarii codicis a Stephano antecessore compositi)*, Lipsiæ, Sum. Joan. Ambr. Barth, 1843, LXI+294 σελ.
- JOANNOU P.-P., *Discipline générale antique (IVe-IXe siècles). Les Canons des Conciles œcuméniques (Ile-Ixe siècles); Les Canons des Synodes Particuliers; Les Canons des Pères Grecs (Lettres canoniques)*, édition critique du texte grec, version latine et traduction française, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], Fonti fascicolo IX, 4 τόμοι, Grottaferrata (Rome), Tipografia Italo-Orientale «S. Nilo», 1962-1964 (τρίγλωσσο).
- ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, Λευκωσία, Ἀναγέννησις, 1979, 112 σελ.· ἐπίσης, ἐν *Ἀπόστολος Βαρνάβας*, τ. 40 [περίοδος Γ], ἀρ. 11 (11/1979), σελ. 407-512 [μὲ εἰσαγωγικὴ ἔκθεσι, σελ. 375-406].
- (ΝΕΟΣ) ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, Ἀθήναι, Χρ. Μωραΐτης - Περιοδικὸ Ἐνορία, 1976, 135 σελ.
- ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΗΜΙΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ἐν *Ἀπόστολος Τίτος*, ἀρ. 10 (1961), σελ. 21-24 [παρουσίαση]. Πρβλ. ἐπίσης, Γ.Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, *Ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία Κρήτης (Κείμενα - Τροποποιήσεις - Σχόλια)*, Ἡράκλειο, Τυποκρέτα, 1993, 299 σελ.
- ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΑΘΩ, δημοσιευόμενος γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Κοινότητα τοῦ Ἁθω, Ἅγιον Ὅρος - Καρυές, Τυπογραφεῖο τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ¹1931 & ²1958, 108 σελ.
- Conciliarum Œcumenicorum Decreta*, Bologna, Istituto per le scienze religione, ³1973, XXIV-1135-169* σελ.
- CORPUS JURIS CIVILIS: τ. I, *Institutiones & Digesta* (ἐκδ. P. Krueger & Th. Mommsen), Berlin, Apud Weidmannos, ⁶1954, XIX-56 σελ. & 957 σελ.· τ. II, *Codex Justinianus* (ἐκδ. P.

- Krueger), Berlin, Apud Weidmannos, ⁶1954, XXIX-513 σελ.: τ. III, *Novellæ* (έκδ. R. Schoell & G. Kroll), Berlin, Apud Weidmannos, ⁶1954, XXIII-813 σελ.
- , *Codex Justinianus* (μετάφραση έκ τοῦ λατινικοῦ ἀπὸ τὸν Παντ. ΤΣΙΤΣΕΚΛΗ), τ. I [βιβλία 1-5] & τ. II [βιβλία 6-12], Ἀθῆναι, έκδ. Γ.Δ. Φέξη, 1911 & 1912, 792 & 667 σελ.
- [COTELERIUS J.B.], *Ὁ Νομοκάνων τοῦ Cotelerius* (ἐπιμέλεια Γ. Πουλή), Θεσσαλονίκη, Ἄντ. Ν. Σάκκουλας (Συλλ. Βιβλιοθήκη Βυζαντινοῦ καὶ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, ἀρ. 1), 1992, 159 σελ.
- MANSI J.D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, 31 τόμοι, Florence & Venise, 1759-1798· ἐπανέκδοση καὶ συνέχιση ἀπὸ J.-B. MARTIN & L. PETIT, 53 τόμοι σὲ 55 τεύχη, Παρίσι, έκδ. Welter, 1901-1927.
- MANTZOYNEA Εὐαγ. Κ., *Κανονικὸς Διοικητικὸς Κώδιξ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθῆναι, 1974, 256 σελ.
- , *Κανονικὸς Δικονομικὸς Κώδιξ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθῆναι, 1974.
- , *Κανονικὸς Μοναχικὸς Κώδιξ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθῆναι, 1976, 223 σελ.
- ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ Γ., *Ἑλλαδικοῦ Αὐτοκεφάλου παραλειπόμενα* (Κείμενα), Ἀθῆναι, Δόμος, ²1989, 441 σελ.
- ΝΟΜΟΣ (Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Τμήματος Νομικῆς τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν), *Νομοκάνων Μανουήλ Νοταρίου τοῦ Μαλαξοῦ τοῦ ἐν Ναυπλίου τῆς Πελοποννήσου, μετενεχθεὶς εἰς λέξιν ἀπλήν διὰ τὴν πολλῶν ὠφέλειαν* (Κριτικὴ έκδοσις ὑπὸ Δ.Σ. Γκίνη καὶ Ν.Ι. Πανταζοπούλου), τ. 1 (1982), Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., 1985, 560 σελ.
- ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ Χαραλ. Κ., *Νομοκάνων Γεωργίου Τραπεζουντίου. Ἡ εἰς τὴν νεοελληνικὴν μεταγλώττισις τῶν «Διαταγῶν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων» κατὰ τὸ Ms. GR. 696 (297) τῆς Ῥουμανικῆς Ἀκαδημίας* (Ἀνάπτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 27-28 (1980-1981)), Ἀθῆναι, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1985, σελ. 367-631.
- (Ἀγ.) ΠΑΧΩΜΙΟΥ, «Præcepta», σὲ 50 κεφάλαια, ἐν *P.G.*, τ. 40, στ. 947A-952D.
- ΠΟΥΛΗ Γ. Ἀ, *Νομοθετικὰ κείμενα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (Μὲ σύντομα σχόλια καὶ βασικὴ βιβλιογραφία)*, Θεσσαλονίκη, Ἄντ. Ν. Σάκκουλας, 1985, 517 σελ.
- ΡΟΥΣΣΟΥ Ε., *Λεξιλόγιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τ. I, *Βυζαντινὸν Δίκαιον*, Ἀθῆναι, 1948, 488 σελ., καὶ τ. II, *Λατινικὸν Δίκαιον*, Ἀθῆναι, 1949, 223 σελ. (τρίγλωσσο).
- ΣΥΝΟΔΙΚΑ, Κείμενα δημοσιευόμενα ἀπὸ τὴν Γραμματεία γιὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς Ἁγίας καὶ Μείζονος Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, 6 τόμ., Chambésy - Γενεύη, Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 1978-1982 (δίγλωσσο).
- ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Βαρν. Δ., *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων*, Θεσσαλονίκη, ΕΜΣ - ΙΜΧΑ, 1972, 433 σελ.
- , *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως*, Ἀθῆναι, Ἀποστολικὴ Διακονία, 1974, 138 σελ.

- , *Ἡ Καταστατικὴ νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου*, Ἀθῆναι, Ἀποστολικὴ Διακονία, 1967, 630 σελ.
  - , *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως*, Ἀθῆναι, Ἀποστολικὴ Διακονία, 1974, 123 σελ.
- ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ., *Συλλογὴ τῶν σπουδαιότερων Ἐγκυκλίων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τῶν οἰκείων νόμων, Β. Διαταγμάτων, κ.λπ.*, Ἀθῆναι, 1877.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Αρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμάς.
«Κανονικό Δίκαιο, Εισαγωγικά - Προλεγόμενα Κανονικής Οικονομίας». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015.
Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/THEOL3/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

